

עבודה גמר בקורס מבוא למחשבת החינוך המיוחד (הסבה)

מוגש על ידי ד"ר מיכאל שטרים

מטלת העבודה:

1. סיכום של מאמר העוסק בלקויות למידה, קשיי למידה, אוכלוסייה עם צרכים מיוחדים, או כל נושא שנדון במהלך הקורס. יש לציין מקור ביבליוגרפי.
2. התייחסות אישית והבעת עמדה אישית שלכם למאמר: בחרו 4 נושאים, סוגיות, רעיונות או משפטים מתוך המאמר והביעו דעתכם על הכתוב, טיעונים בעד ונגד, חשיבה ביקורתית, העלאת דילמות וכו'.

1. סיכום על הספר:

הורים טובים מדי –

לדעת לחבק, לדעת לדרוש

אורלי פוקס-שבתאי וד"ר שולמית בלנק

(2004) אור יהודה, הוצאת כנרת.

מתוך רשימת הביבליוגרפיה של הקורס

הספר הוא אוסף של תיאורי מיקרים בהם יש אינטראקציה בין

ילדים לבין ההורים, המורים, היועצים הפסיכולוגים ועוד, שבהם

התרחשה "הקנייה של גבולות". כמו שאפשר לצפות המצב ההתחלתי של התיאורים בספר הוא

בדרך כלל קיצוני – ללא גבולות, או ללא אכיפה עיקבית ואפקטיבית של גבולות. אם מחוסר

ניסיון, או מהשקפת עולם של ההורים מתוארים מצבים בהם יש למשל העדר עקביות בעקרונות

ההתייחסות של שני ההורים לילדם בנושא מסויים, או התנהגות "פת-נפש" הדוגלת בהתייחסות

מאד עדינה ומתחשבת בילד, או המנעות של ההורים מתגובה חריפה ונחרצת להתנהגות שאינה

מקובלת, חריפה ואף אלימה של הילד. המצבים בדרך כלל מגיעים לידי משבר בו מתבקשת

התערבות של איש מקצוע בתחום הפסיכולוגיה / חינוך, אשר מפעיל או מנחה הפעלה של תגובה

ופעולה חריגה מזו שהייתה נהוגה עד כה. לאחר פעילות כזו או אחרת שבה נוקטים בני

המשפחה או מבוגרים אחרים הסובבים את הילד/ה, חל שינוי באופן התנהגותו של הילד/ה.

השינוי בהתנהגות מיוחס לגבולות שהוצבו לילד/ה באופן ברור ועיקבי. בדרך כלל יש גם הסבר

פסיכולוגי המחזק את הטעון המייחס את השינוי בהתנהגות להצבת הגבולות.

במקרים רבים בספר מתוארת פעולה הכרוכה באינטראקציה פיזית בין המבוגר לילד/ה כמו

מכה, ואחיזה חזקה, או אינטראקציות חריגות שאינן יום-יומיות כמו סגירה בחדר, הרחקה /

בידוד (סוגים של ענישה) ועוד. לפעמים ההגבלה של פעילות יומית לתדירות או מיקום, אופן

התנהגות בלתי מקובל חברתית, מהווה את הצבת הגבול שלא היה קיים קודם לכן. הפעלה

פתאומית לעיתים, של התנהגות מגבילה או אלימה כזו כלפי הילד/ה הביאו לטענת המחברות

לשיפור ההתנהגות של הילד/ה על ידי הצבת הגבולות הברורים שהיו בחוסר מקודם.

הספר בעצם דן בפתגם הישן "חוסך שבטו שונא בנו" בגירסה מודרנית, ומביא טיעונים

וחיזוקים פסיכולוגיים לחשיבותן של פעולות כמו המתוארות בספר. הספר מעלה לדיון שוב את

נושא האלימות בצורותיה השונות. הוא גם בא בתגובה לדיון משפטי בו שופטת בית המשפט

העליון דורית בייניש בשנת 2004 פסקה: "יש לקבוע כי ענישה גופנית כלפי ילדים או השפלתם

וביזוי כבודם כשיטת חינוך... פסולה מכל והיא שריד לתפישה חברתית שאבד עליה כלח".

הספר מופנה, לדעתי, בעיקר להורים המתלבטים כיצד לגדל (לחנך) את ילדיהם, אך גם לעוסקים אחרים בחינוך ילדים, כמו גננות, מורים, מדריכים, יועצים וכו' יכולים להפיק השראה מן הספר.

2. התייחסות אישית והבעת עמדה אישית

נושא הגבולות והקנייתם לילדים עלה לדיון במשפחתינו בעקבות לידתם של הנכדים לפני כשנתיים. מאז הנושא חוזר ועולה לפרקים עם התרחשויות והתנהגויות של הילדים ותגובות הוריהם. לכן מצאתי את הספר מאד רלוונטי לי ולמשפחתי, ושמחתי שהוא יכול לשמש אותי לעבודת הגמר בקורס זה.

הראציונאל של הספר מתמקד בפסקאות המתארות / ממליצות להורים כיצד לגדל (לחנך) את ילדיהם כמו למשל בעמ' 24: "ילד שהוצבו לו גבולות בבית, יגיע לגן ולבית הספר כשהוא בשל להתמודדות עם רגשות האכזבה והתסכול... ילד שגדל בתוך בועה, המאפשרת לו אך ורק חוויות של נועם, רוך ואהבה, לא יצליח לעמוד בתסכולים שהמציאות עתידה לזמן לו במשך חייו." כאשר השורה התחתונה היא: יש להכין את הילד לקראת החיים על ידי חשיפתו למגוון רחב של תרחישים ולתת לו לחוות אותם בשלב מוקדם ובעזרת הכוונה ובקרה של הבית והמשפחה. אני מסכים עם קו מחשבה זה. לעניות דעתי תפקיד ההורים הוא לתמוך, לשמור מפגע, לחשוף ולכוון, אך ביחד עם אלו, על ההורים ללמד ולהסביר, לתת תשובה, מענה וסיבה הגיונית ומנומקת לפעולות והגבלות שהם מציבים לילד. תפקיד ההורים הוא להקנות לילדם את היכולת להבחין בין טוב ורע, בין נכון ללא נכון. להורים גם תפקיד ביצירת אפשרויות, הצבת אתגרים ועזרה לילד בחתירה למימוש עצמי בדרכים יצירתיות (החל מגיל אפס!). בסופו של דבר – הילד ירכוש מיומנות לחיים בבית, תחת עינם הפקוחה והאוהבת של ההורים. הקנייה זו, המלווה בהנמקה והסבר (מפורט לפי המצב) בונה את מערכת היחסים בין הילד להורים, לסביבה. מערכת היחסים כוללת הבנה שהיד המכוונת או המגבילה, הקול הרך המקריא סיפור אך גם מנחה היכן מסוכן, יכול לפעמים להיות נרגז, כועס או נסער, באופן זמני, כדי להציב את התמרוקים של הוראה, אזהרה ואיסור, מתוך אהבה ודאגה. הילד לומד מהר שפעולות אלו באות ממקום טוב ואמין, ושכדאי להשמע להן.

יש פעמים שקשה לי לקבל הצהרות כמו למשל בעמ' 28: "דא עקא, פעמים רבות, תגובות אמפתיות, מבינות וסלחניות מתפרשות על ידי הילד כמתן לגיטימציה...." וממשיך בסוף עמוד 29: "... שהדמות ההורית חלשה מכדי להתמודד עמו, והילד חש כי אינו יכול להישען עליה." למרות שמדובר בפסיכיאטר ידוע או פסיכולוגית מנוסה ביותר – אני חש שזו איננה תמונה מלאה. יש אולי מצבים בהם ילדים מגיעים למצב קשה כזה, אבל הייתי מצפה שיאמר מה יש לעשות כדי להימנע מכך. גידול ילדים ברוך ואהבה, אמפתיה, הבנה וסלחנות הם לדעתי אבני בניין נכונות כשהן משולבות בשלד יציב, בריא ומאוזן. "חוסך שבטו שונא בנו" – מתכוון לומר

שמי שבאמת אוהב את ילדו חייב להשתמש גם ב"שבט", שהוא כלי הכוונה וריסון. מדגיש שיש להורה את האחריות והתפקיד להשתמש ביכולותיו וניסיונו ולהקנותם לילד מוקדם ככל האפשר. וממשיך בתחילת עמוד 30: "אם ניתן את דעתנו למידת אי הוודאות שהילד הקטן חווה בעמידתו בפני העולם, נבין שהצבת גבולות ותגובות שיפוטיות של ההורים (לטוב ולרע), הן "מעין מפה" שמסייעת לילד בבחירת סגנון ההתנהגות שלו....". מה יודע הילד על העולם הגדול? מהי אי הוודאות שלו? האופק של הילד מוגבל, והוא בעיקר רואה את מה שאנו מראים לו. אם אנו "משדרים" לילד שגם אנו, המבוגרים, חיים באי-וודאות, חרדה (מסוימת) וחוסר ביטחון, אז אולי כך הוא יראה את העולם. אבל אפשר (וצריך) אחרת – צריך להראות לילד שגם אנו, המבוגרים חיים בגבולות וצפויים לעונשים (קנס על עבירת תנועה/חנייה, ריבית גבוהה על חריגה בהוצאות...). לכן אני בעד גבולות ותגובות שיפוטיות (בעיקר לטוב), ואני מסכים עם האנאלוגיה של "המפה" "עצם קיומה מעניק לו תחושה של בסיס יציב ובטוח", ולדעתי טוב גם לדעת היכן הוא נמצא "על המפה"..

למה פרק 6 כל כך קצר (רק שני עמודים 25-36)? כותרתו: 'הצבת גבולות וענישה' – הוא למעשה התוכן של הספר כולו. אני מסכים כמעט לכל מילה בפרק הקצר הזה. וצריך היה להרחיבו. היה צריך ללמד את ההורים להתאים ל"עבירה" את ה"עונש" המתאים ואיתו גם נימוק והסבר הגיוניים, לא רק "כי אני החלטתי", או "כי ככה בא לי". צריך להסביר שלא נותנים עונשים "סתם", שיש להם סיבה שהיא לטובת הילד עצמו.

לפעמים מבט זועף יכול להיות "עונש" מספיק ל"עברונת" שכמעט בוצעה... כלומר אפשר גם להמנע מלתת עונשים אם מקדישים תשומת לב מתאימה. אם משכיבים ילד לישון בערב, עם סיפור כשהוא כבר רחץ שיניים, בפיז'מה, מכוסה בשמיכה חמה, אז לא צריך להאבק איתו בצרחות ובכי באמצע סרט מתח בטלוויזיה או באמצע אירוח חברים.... גם ההורים צריכים לשים לעצמם גבולות מה הם יכולים להרשות לעצמם לעשות אם יש להם ילדים....

אני חושב שהורים שמגדלים ילדים בלי "להשקיע" בהם זמן ואנרגיה צריכים לצפות לכך שיהיה "מחיר כבד" ל"חופשה" שלקחו בכך שאיפשרו לילד "לגדל את עצמו". התמודדות עם מצבים נפשיים מסובכים, מצבים אלימים ואחרים הם מחיר שהורים וחברה משלמים על טעויות שנעשו.

מאד שמחתי לקרוא פרקים 9 – 10, המסתכמים בעמודים 51-52: איננו מבקשות להמליץ, לא על מכה בישבן ולא על מכות בכלל. לא זו מטרתנו..... "חנוך לנער על פי דרכו..." פרקים 9-10 נותנים איזון לתיאורים הדרמטיים שהיו קודם. אני תומך באיזון, להמנע מקיצוניות. אי אפשר לפסול לחלוטין מכה בישבן, על היד או חלילה סטירה על הלחי, אך לא צריך להתיר את הרסן ולהמליץ על מכה או ענישה כפתרון או תשובה לכל בעייה או מצב.

גם פרקים 11, 12, עולים בקנה אחד עם השקפת עולמי לגבי הדוגמה האישית שהורים צריכים לתת בהיותם חזקים וכנים בעמדתם, ביכולת של ההורים להתמודד עם הניסיונות של

הילד לדעת מה נכון ומה לא נכון, מה מותר ומה אסור. ההורים צריכים להיות ברורים בגבולות ובעונשים שהם מטילים על הילדים.

אבל לצערי אני לא לגמרי "מתחבר" עם הפסיקאות בעמודים 59-60: אך אבוי, כאשר הילד שולט בהוריו וחוגג בשמחת הניצחון המתוק, כבר אורבת בתוכו החרדה הנוראה של חשכת הנטישה המוחלטת. מי יגן עליו?..... "אם אני הקטן הצלחתי להכריע את הורי, כל אחד יוכל..." אומר הילד בליבו, וחש בודד מול עולם המציאות המורכב והקשה. כאן הן איבדו את האימון שלי. זוהי היסחפות גורפת. בשביל מה כל התיאור הזה? אני בכלל לא מקבל את זה שילד יחשוב כך..... אלא אם כן הוריו באמת הולכים לנטוש אותו.... אבל אם הוריו האוהבים מגדלים אותו באופן מאוזן, קצת "נצחונות" וקצת "גבולות" אין מקום לחרדה כזו. כן, ילד ישא עיניו להורה חסון המקרין אהבה ודאגה, אפילו אם הן באות לידי ביטוי בהגבלה וענישה, כי האהבה באה גם עם חיבוק ונשיקה, מילה טובה ועידוד, גאווה יחידה בפני משפחה וחברים. כן, ילדים מרגישים את כל הדברים האלו. כמו שמצליח ריצארד לאבוי יפה לתאר את "כלכלת האסימונים". יפה נכתב בעמוד 69: עם זאת, במערכת היחסים בין הורים לילדים שזורים גם הרבה רגעים של קרבה ואהבה, ורגעים לא מעטים של התפעלות ושבח. מורכבות זו של היחסים, מאפשרת בנייה של הערכה עצמית חיובית וחוסן נפשי, ומפתחת עמידות בפני פגיעות נרציסטיות בעתיד.

מוסר לא נלמד בהרצאות, ולא מופנם באמצעות הסברים ותיאוריות..... נכתב בעמוד 78, וממשיך:.....תפיסה מוסרית אינה יכולה להתפתח בלי התנהגות מוסרית, הורה שנמנע מלכפות גבולות וערכים ומסתפק בהסברים, מעביר לילדו מסר, שהגבולות אינם הכרח וש אפשר להתעלם מהם. דוגמה אישית היא הדרך הטובה ביותר לחנך. את הדוגמה האישית ההורים נותנים, בידועין או שלא, כבר מרגע הלידה (אם לא לפני כן). הילדים קולטים חום ואהבה, תשומת לב ואמפתיה בהבט קצר, קשר עין של שבריר שנייה, בדרך אגב, תוך כדי עשייה ומשחק ומשמע הורים משוחחים, מבשלים, מנקים, וגם משחקים ומקריאים סיפורים, מציירים ומטיילים.

בעמוד 89 כתוב: אנו שותפות לתפיסה הגורסת כי התוקפנות היא יצר מולד, וכי בהיעדר דמות מענישה, מעוררת יראה ומרסנת, היא עלולה להתפרץ במוקדם או במאוחר. כלומר המטען התורשתי שההורים תורמים לילדיהם משחק תפקיד במערכה. ההורים מכירים את עצמם. אם הם אנשים פורקי עול, עבריינים וחסרי מצפון ומוסר – "התפוח לא יפול רחוק מן העץ". אך בכל שאר האוכלוסיה יהיה קל להורים להבין אל לב ילדיהם כי הם בבואתם. הספונטאניות של ההורה כבר הוזכרה קודם כדרך התנהגות טובה וטבעית. אם זאת, הורים יכולים גם לחרוג מדרכם ולאמץ דרכי התנהגות שונות מאלו שגדלו בהם, לצערינו הרב זה פועל בשני הכיוונים: לטוב ולרע. חינוך הורים הוא משמעותי כמו חינוך ילדים, עם הצבת גבולות וענישה.

וברוח זו גם מסיים הספר: ההורים לא נועדו להיות מלאכים. הורות משמעה לאהוב את הילד, לקחת אחריות על חייו ושלמו, להאכיל, להלביש, לעודד, לנחם, גם לחנך, להגביל, לעצור, לחייב.